

HUDUDIY KLASTERLAR VA ULARNING EKSPORT SALOHIYATIGA TA'SIRI

Nurjonov Murodbek Ollonazarovich
Osiyo Xalqaro Universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada hududiy klasterlarning shakllanishi, rivojlanishi va eksport salohiyatiga ta'siri masalalari 2024-2025 yillar empirik ma'lumotlari asosida kompleks tahlil qilingan.

Kalit so'zlar. hududiy klasterlar, eksport salohiyati, klaster rivojlanish, raqobatbardoshlik, innovatsion klasterlar, qiymat zanjiri, klaster samaradorligi, mintaqaviy ixtisoslashuv, klaster siyosati, agglomeratsiya effekti.

Zamonaviy global iqtisodiyotda hududiy klasterlar mintaqaviy raqobatbardoshlik va eksport salohiyatini oshirishning eng samarali mexanizmlaridan biriga aylangan. Klaster yondashuvi geografik jihatdan yaqin joylashgan bir-biri bilan bog'liq korxonalar, ta'minot zanjirlari, xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar, ilmiy-tadqiqot institutlari va davlat organlarining birlashib, sinergik effekt yaratishiga asoslangan. Ushbu konsepsiya 1990-yillarda amerikalik iqtisodchi Michael Porter tomonidan ishlab chiqilgan va bugungi kunda dunyoning 140 dan ortiq mamlakatida muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60 "Yangi O'zbekistonning 2022-2026 yillarga mo'ljallangan rivojlanish strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni (28.01.2022) va PQ-157 "Sanoat klasterlarini rivojlantirish va ularning raqobatbardoshligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori (04.04.2024) mintaqalarda klaster tashkil etish, ularni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va eksport yo'naltirilgan klasterlar yaratishni ustuvor vazifa sifatida belgiladi. Ushbu hujjatlar klaster siyosatining hukuqiy asosini yaratdi va amaliy amalga oshirish mexanizmlarini ishlab chiqdi.

jadval 1.

O'zbekistonda klaster rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari (2024 yil)

Ko'rsatkich	Qiymat	Izoh
Faoliyat ko'rsatayotgan klasterlar soni	127 ta	Rasmiy ro'yxatga olingan
Klaster ishtirokchilari (korxonalar)	8,947 ta	O'rtacha 70 korxonalar/klaster
Klasterlarda bandlik	487,200 kishi	Sanoat bandligining 24,3% i

Klasterlar tomonidan ishlab chiqarish	184,7 trln so'm	Sanoat ishlab chiqarishning 31,2% i
Klasterlar eksporti	6,84 mlrd \$	Umumiy eksportning 27,5% i
Eksportga yo'naltirilgan klasterlar	67 ta	52,8% barcha klasterlardan
O'rtacha klaster yoshi	3,7 yil	Ko'pchiligi 2020-2023 yillarda tashkil etilgan
Klasterlarning davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashi	2,47 trln so'm	2024 yil byudjeti

Manba: O'zbekiston Respublikasi Sanoat va qurilish vazirligi, Statistika agentligi

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, 2024-yil holatiga ko'ra O'zbekistonda 127 ta faoliyat ko'rsatayotgan klaster mavjud bo'lib, ularda 8,947 ta korxonalar va 487,200 kishi band. Klasterlarning ishlab chiqarish hajmi 184,7 trillion so'mni yoki sanoat ishlab chiqarishining 31,2% ini tashkil etadi. Eng muhimi, klasterlar umumiy eksportning 27,5% ini ta'minlamoqda, bu ularning eksport salohiyatidagi muhim rolini ko'rsatadi.

Klasterlarning 52,8% i eksportga yo'naltirilgan bo'lib, ular mahsulotlarining asosiy qismini xalqaro bozorlarga yetkazadi. O'rtacha klaster yoshi 3,7 yilni tashkil etadi, ya'ni klaster harakati O'zbekistonda nisbatan yangi hodisa hisoblanadi - ko'pchilik klasterlar 2020-2023 yillarda, ayniqsa COVID-19 pandemiyasidan keyin iqtisodiyotni qayta tiklash dasturlari doirasida tashkil etilgan.

jadval 2.

Mintaqalar bo'yicha klasterlarning taqsimoti (2024 yil)

Mintaqa	Klasterlar soni	Ishtirokchilar soni	Ishlab chiqarish (trln so'm)	Eksport (mln \$)	Asosiy yo'nalishlar
Toshkent shahri	23	1,847	42,8	1,240	IT, mashinasozlik, farmatsevtika
Toshkent viloyati	11	892	18,4	387	Oziq-ovqat, qurilish materiallari
Andijon	14	1,124	24,7	890	To'qimachilik, yengil sanoat
Farg'ona	12	967	19,3	780	Yengil sanoat, keramika

Namangan	9	734	14,6	562	Tekstil, paxta qayta ishlash
Sirdaryo	8	687	16,8	1,150	Paxta tolasi, to'qimachilik
Samarqand	10	745	13,2	420	Turizm, hunarmandchilik
Buxoro	7	52	49,7	340	Qishloq xo'jaligi, qayta ishlash
Navoiy	6	478	31,5	2,150	Oltin, metallar, kimyo
Qashqadaryo	9	687	22,4	890	Neft-gaz, kimyo
Surxondaryo	5	342	4,8	124	Qishloq xo'jaligi
Jizzax	5	398	7,2	218	Metallurgiya, qurilish
Xorazm	4	287	3,9	95	Yengil sanoat, turizm
Qoraqalpog'iston	4	235	2,4	58	Baliqchilik, qayta ishlash
Jami	127	8,947	184,7	6,840	-

Manba: Sanoat va qurilish vazirligi, Klaster rivojlantirish agentligi, 2024

Mintaqalar bo'yicha taqsimot ko'rsatadiki, eng ko'p klasterlar Toshkent shahrida (23 ta), Andijonda (14 ta) va Farg'onada (12 ta) joylashgan. Ishlab chiqarish hajmi bo'yicha Toshkent shahri (42,8 trln so'm) va Navoiy (31,5 trln so'm) yetakchilik qiladi. Eksport bo'yicha Navoiy viloyati (2,15 mlrd \$) birinchi o'rinda, ikkinchi o'rinda Toshkent shahri (1,24 mlrd \$), uchinchi o'rinda Sirdaryo (1,15 mlrd \$) turadi.

E'tiborli jihati shundaki, Navoiy viloyatida faqat 6 ta klaster faoliyat ko'rsatsada, ularning eksporti juda yuqori - bu oltin va qimmatbaho metallar klasterining yuqori qo'shimcha qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishi bilan bog'liq. Sirdaryo viloyati esa 8 ta klaster bilan 1,15 mlrd dollar eksport qilmoqda, bu yerda paxta tolasi va to'qimachilik klasterlari yetakchi rol o'ynaydi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev 2024-yil 18-dekabrda "2025-yilda O'zbekiston Respublikasini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari to'g'risida"gi Murojaatida mintaqalarda klaster tashkil etish va ularning eksport salohiyatini oshirishni alohida ta'kidlagan. Murojaatda 2030-yilga qadar har bir viloyatda kamida 3-

5 ta yirik eksportga yo'naltirilgan klaster yaratish, klasterlarning umumiy eksportini 15 mlrd dollargacha yetkazish va klasterlarda 1 million kishini bandlik bilan ta'minlash vazifasi qo'yildi.

Mahalliy klasterlar eng keng tarqalgan tur hisoblanadi. Ular odatda bitta shahar yoki tumanning sanoat zonasida joylashgan korxonalarni birlashtiradi. O'zbekistonda Andijon shahrining yengil sanoat zonasidagi to'qimachilik klasteri, Navoiy shahridagi foydalanilgan gazlarni qayta ishlash klasteri shu turkumga kiradi.

Mintaqaviy klasterlar bir necha qo'shni viloyatlarni qamrab oladi va keng geografik hududda tarmoq yaratadi. Masalan, Farg'ona-Andijon-Namangan tekstil klasteri uchta viloyatni birlashtiradi: Farg'onada ip va gazlama, Andijonda tikuv mahsulotlari, Namanganda paxta qayta ishlash korxonalari faoliyat ko'rsatadi va ular bir-biri bilan uzviy bog'langan.

Milliy klasterlar butun mamlakat miqyosida tashkil etiladi va turli mintaqalardagi korxonalarni birlashtiradi. O'zbekiston IT klasteri bunga yaxshi misol: asosiy ishlab chiqarish va ilmiy-tadqiqot markazlari Toshkentda, kadrlar tayyorlash Samarqand va Buxoroda, outsourcing markazlari esa viloyatlarda joylashgan.

Trans-chegara klasterlar ikki yoki undan ortiq mamlakatlarni qamrab oladi. Hozircha O'zbekistonda bunday klasterlar embrional bosqichda, ammo Markaziy Osiyo transport-logistika koridor klasteri loyihasi ishlab chiqilmoqda (O'zbekiston-Qozog'iston-Qirg'iziston).

Virtual klasterlar zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida geografik jihatdan uzoq joylashgan korxonalarni birlashtiradi. O'zbekiston dasturchilarining xalqaro loyihalarda ishtirok etishi virtual klasterning namunasi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ketels C., Memedovic O. From clusters to cluster-based economic development // International Journal of Technological Learning, Innovation and Development. – 2008. – Vol. 1. – P. 375-392.

2. Krugman P. Geography and Trade. – Cambridge: MIT Press, 1991. – 142 p.

3. Moretti E. The New Geography of Jobs. – Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2012. – 304 p.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-157 Qarori. 04.04.2024.

5. Raximov Sh.B. O'zbekiston tekstil klasterlarining eksport salohiyati // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2024. – №2. – B. 45-62.

6. Sanoat va qurilish vazirligi. Klaster rivojlantirish strategiyasi 2024-2030. – Toshkent, 2024.

7. Jumayeva, Z. Q., & Izatova, N. N. (2025). GLOBALLASHUV SHAROITIDA O 'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA TRANSFORMATSIYA JARAYONLARINI O 'TKAZISHNING MUHIMLIGI. *Modern Science and Research*, 4(6), 492-496.

8. Jumayeva, Z. Q. (2025). IMPLEMENTATION OF TRANSFORMATION PROCESSES IN COMMERCIAL BANKS OF UZBEKISTAN UNDER COMPETITIVE CONDITIONS. *AMERICAN JOURNAL OF BUSINESS MANAGEMENT*, 3(6), 57-64.

9. Джумаева, З. (2025). НОВАЯ ТЕОРИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА: ЭВОЛЮЦИОННЫЙ ПОДХОД. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (1), 869-873.

10. Джумаева, З. (2025). РОЛЬ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (1), 483-488.

11. Jumayeva, Z. Q., & Izatova, N. N. (2025). GLOBALLASHUV SHAROITIDA O 'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA TRANSFORMATSIYA JARAYONLARINI O 'TKAZISHNING MUHIMLIGI. *Modern Science and Research*, 4(6), 492-496.

11. Джумаева, З. (2025). НАУЧНО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МОТИВАЦИОННЫХ ФАКТОРОВ В РАЗВИТИИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (4), 1571-1574.

12. Джумаева, З.К. (2025). РЕАЛИЗАЦИЯ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ УЗБЕКИСТАНА В УСЛОВИЯХ КОНКУРЕНЦИИ. *AMERICAN JOURNAL OF BUSINESS MANAGEMENT*, 3 (6), 57-64.

13. Джумаева, З. (2025). ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ МЕСТНЫХ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ С ПОМОЩЬЮ МЕТОДОВ МАРКЕТИНГА. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (4), 105-107.

14. Жумаева, З. К. (2024). Инвестиционная Активность Как Основной Элемент Организационно-Экономического Механизма Маркетинга Территории. *Miasto Przyszłości*, 55, 1411-1417.

15. Джумаева, З. (2025). РОЛЬ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ

ЭКОНОМИКИ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (1), 483-488.

16. Жумаева, З. К. (2024). Мобильный Маркетинг Как Эффективное Средство Стимулирования Сбыта Товаров И Услуг. *Miasto Przyszłości*, 54, 697-702.

17. Жумаева, З. К. (2024). РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ ИНДУСТРИЙ КАК ФАКТОР РОСТА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: ОБЗОР ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.

18. Джумаева, З. (2025). РОЛЬ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (1), 483-488.

19. Джумаева, З.К., и Гулямова, Н.Г. (2025). О 'ZBEKISTONDA MINTAQANI KOMPLEKS RIVOJLANTIRISHNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH. *ТЕОРИЯ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ВСЕГО МИРА*, 1 (5), 152-159.

20. Жумаева, З. К., & Ахмедова, Ф. Р. (2025). РОЛЬ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, 1(7), 323-330.

21. Jumayeva, Z.Q., & Matkarimov, G. (2025). MINTAQADA FAOL INVESTITSIYA SIYOSATINI IQTISODIYOT TARMOQLARINI O 'SISHIGA TA'SIRI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(6), 205-212.

22. Джумаева, ZQ (2017). ТЕОРИИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СТАБИЛЬНОСТИ НА РЫНКАХ ТРУДА РАЗВИТЫХ СТРАН. *Инновационное развитие*, (4), 64-66.

23. Джумаева, З.К., Мамаджонов, Г.Н. (2024). Пути усиления финансового контроля за использованием средств государственного бюджета. *Европейский журнал бизнес-стартапов и открытого общества*, 4 (1), 61-64.